

УДК 346.545

В.Д. ПОНОМАРЬОВ,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПОНЯТТЯ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

У статті досліджується питання визначення недобросовісної конкуренції через встановлення її ознак, на підставі проведеного аналізу дається авторське визначення цього поняття.

Ключові слова: недобросовісна конкуренція, ознаки, визначення, законодавство України.

Постановка проблеми. Увага, що приділяється в сучасному світі створенню конкурентного середовища, яке б відповідало інтересам учасників ринкових відносин як в окремих державах, так і в усьому світі, набуває особливого значення. Конкуренція в широкому розумінні являє собою процес боротьби господарюючих суб'єктів, які приводять до зміни умов звернення тих чи інших продуктів праці у відповідному сегменті ринку, є явищем, безумовно, прогресивним, оскільки наявність суперництва свідчить про поступовий розвиток виробництва в державі і прагнення виробників підвищувати якість різного роду товарів, робіт та послуг. Однак суперництво чи боротьба, яку ведуть між собою учасники ринку, може набувати і недозволених форм, зокрема недобросовісної конкуренції, яка виступає антиподом добросовісних, з позиції діючого законодавства, форм конкурентної боротьби.

У зв'язку з впровадженням ринкових реформ, роздержавленням та приватизацією, наявністю різноманітних недержавних форм підприємництва (приватних, колективних тощо), появи і розвитку конкуренції на ринку України між вітчизняними та зарубіжними товаровиробниками виникла об'єктивна необхідність щодо вдосконалення правових заходів захисту господарчих суб'єктів і споживачів від недобросовісної конкуренції, яка з кожним роком набирає все більших масштабів. З огляду на це виникає необхідність правильно розуміння такого явища, як недобросовісна конкуренція, встановлення його ознак, тому дослідження цих питань є актуальним.

Аналіз дослідження цієї теми. Теоретичну основу дослідження цього питання склали наукові праці провідних українських та зарубіжних вчених, зокрема таких як: Г. Азоев, Б. Бадмаєв, О. Безух, Г. Боденхаузен, А. Варламова, О. Джуринський, В. Єрьоменко, В. Коваль, Н. Корчак, В. Мамутов, М. Портер, Г. Пронська, А. Прохоров, К. Тотьев, П. Харченко, І. Шуміло, В. Щербина та інших.

Мета статті. Метою статті є удосконалення визначення поняття недобросовісної конкуренції.

Завдання:

- проаналізувати думки вчених щодо визначення недобросовісної конкуренції;
- встановити ознаки недобросовісної конкуренції як складових цього поняття;
- дати власне визначення недобросовісної конкуренції;

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття «недобросовісна конкуренція» з'явилося в середині XIX століття у Франції. Цим поняттям стали оперувати суди для того, щоб захищати інтереси підприємців у конкурентній боротьбі.

Основним етапом становлення такого явища, як недобросовісна конкуренція, прийнято вважати кінець XIX – початок XX століття. Саме в цей період були прийняті Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883 рік) та Закон Німеччини «Про припинення недобросовісної конкуренції» (1909 рік), що стали основою для подальшого розвитку поняття недобросовісної конкуренції [8, с. 36].

В Україні на конституційному рівні була зафіксована заборона недобросовісної конкуренції. Відповідно до ст. 42 Конституції України: держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополієм становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція, також згідно з частиною четвертою ст. 13 Конституції держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [2].

Перше визначення недобросовісної конкуренції було наведено у Паризькій конвенції про охорону промислової власності, що являє собою міжнародну угоду, учасницями якої є більш ніж сто країн світу (у тому числі і Україна). Так, виходячи із положення статті 10-bis цієї конвенції, актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах, зокрема:

– усі дії, здатні якимось способом спричинити змішування відносно підприємства, продукції або промислової чи торговельної діяльності конкурента;

– неправдиві твердження про існуванні комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукцію або промислову чи торговельну діяльність конкурента;

– вказівки чи твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товарів [1].

У даному випадку можна зазначити, що конвенція, закріпивши загальне визначення акту недобросовісної конкуренції, зобов'язує забезпечити захист від недобросовісної конкуренції та тим самим передбачає, що кожна держава – учасниця конвенції, виходячи із цього визначення і своїх національних особливостей, самостійно визначить, що слід розуміти під недобросовісною конкуренцією.

Як зазначає А. Прохоров, в Україні поняття недобросовісної конкуренції на законодавчому рівні вперше було визначене в ст. 7 Закону України «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 року (втратив чинність), але це, по суті, був тільки перелік дій, які визнавались недобросовісною конкуренцією, всі інші питання стосовно захисту від недобросовісної конкуренції вирішувались на рівні законодавчих і підзаконних актів.

Це можна пояснити тим, що в 1992 році на час прийняття закону приватизація ще тільки розпочиналася, більшість майна, в тому числі і цілісні майнові комплекси підприємств, знаходились у державній власності, а кількість суб'єктів підприємницької діяльності недержавних форм власності взагалі була ще незначною. По суті, тільки розпочиналося становлення цивілізованого підприємництва, а тому конкуренція на ринку ще не набрала сили. На ринку товарів, послуг діяли в значній більшості монополісти. Тому вимоги цього закону, які регулювали питання конкуренції, майже повністю відповідали стану економічних відносин, які склалися на той час на ринку [10, с. 120].

Тому тільки з прийняттям Закону України від 7 червня 1996 року «Про захист від недобросовісної конкуренції», були чітко визначені правові засади захисту господарюючих суб'єктів (підприємців) і споживачів від недобросовісної конкуренції, було дано поняття недобросовісної конкуренції. Правове визначення поняття недобросовісної конкуренції є найбільш важливою нормою Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин [5].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 зазначеного закону недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Недобросовісною конкуренцією визначаються такі дії:

– неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання;

– створення перешкод суб'єктам господарювання в процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції;

– неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Слід додати, що поняття «недобросовісна конкуренція» було уточнене Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 18 грудня 2008 року, який набрав чинності 13 січня 2009 року. Відповідно до цього Закону, «Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності» [6].

Окрім того законодавець наводить визначення недобросовісної конкуренції й у Господарському кодексі України (далі – ГКУ). Згідно зі статтею 32 ГКУ недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [3].

Аналізуючи наведені вище законодавчі акти, слід зазначити, що для ефективного правозастосування цих положень законодавець приводить термінологію ГКУ у відповідність із новою редакцією (від 18 грудня 2008 року) Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Аналіз поняття «недобросовісна конкуренція», яке міститься в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції», дає можливість виділити ряд її ознак.

Першою ознакою недобросовісної конкуренції можна назвати дії або активну поведінку суб'єктів господарювання. Серед деяких вчених-правознавців таке явище, як недобросовісна конкуренція часто розглядається як правопорушення.

Російський вчений К.Ю. Тотьєв на основі проведеного аналізу визначення недобросовісної конкуренції приходять висновку, що недобросовісна конкуренція загалом є правопорушенням і встановив його склад: «Таке правопорушення здійснюється суб'єктом господарювання і посягає на відносини у сфері реалізації свободи економічної діяльності і здійснення добросовісної конкуренції». Тобто дані дії будуть розглядатися як правопорушення, якщо вони суперечать не тільки положенням чинного законодавства, але і звичаям ділового обороту, вимогам добропорядності, розумності, справедливості [9, с. 26].

Разом з тим у правовій літературі існує думка, що недобросовісною конкуренцією є також і бездіяльність, оскільки критерієм добросовісності конкуренції, без сумніву, виступають торгові та інші чесні звичаї у підприємницькій діяльності, а їх порушення можливе як шляхом активної поведінки, так і шляхом бездіяльності [10, с. 120].

Наступною важливою ознакою недобросовісної конкуренції є її суб'єкти. Суб'єктами недобросовісної конкуренції можуть бути лише господарюючі суб'єкти, тобто організації, що займаються підприємницькою діяльністю, а також індивідуальні підприємці. Виходячи з того, що у ч. 3 ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» зазначено, що терміни, які вживаються для цілей цього Закону, визначені Законом України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання це – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності [4].

Однією із важливих та необхідних характерних ознак недобросовісною конкуренції є наявність конкурентних відносин між суб'єктом, який вчинив порушення, і суб'єктом, чий права на конкуренцію порушені. Тобто можна стверджувати про те, що для визначення дій як недобросовісних у конкуренції, потрібно зрозуміти, чи існують вказані вище відносини. Якщо використовувати поняття конкуренції, яке міститься в Законі України «Про захист економічної конкуренції», конкурентні відносини характеризуються як процес змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання.

Суперечність дій недобросовісної конкуренції торговим та чесним звичаям у господарській діяльності являє собою ще одну із ознак. Слід підкреслити, що на сьогоднішній день в Україні ще не сформований звід торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій

діяльності, що внаслідок тривалого та спільного застосування визнаються учасниками господарської діяльності як обов'язкові ділові норми. Саме таку думку висловлює О.В. Безух [7, с. 42].

Під час розгляду такої ознаки недобросовісної конкуренції, як суперечність дій торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності, необхідно пам'ятати, що відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 92 Конституції України правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються виключно законами України. Тобто, з одного боку, практика застосування в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» як критерію недобросовісної конкуренції суперечності дій торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності є спірною, оскільки природа цих соціальних норм не передбачає затвердження їх Верховною Радою України, тим більше у формі закону, як цього вимагає Конституція України.

Однак відповідно до ст. 33 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» суб'єкти господарювання при сприянні Торгово-промислової палати України та інших заінтересованих організацій можуть розробляти правила професійної етики у конкуренції для відповідних сфер господарської діяльності, а також для певних галузей економіки [4]. Правила професійної етики у конкуренції погоджуються Антимонопольним комітетом України в установленому ним порядку та можуть використовуватись при укладанні договорів, розробці установчих та інших документів суб'єктів господарювання.

З огляду на це, питання укладення певних правил поведінки учасників конкурентних відносин повинно мати розвиток у подальшій розробці законодавства, пов'язаного із захистом від недобросовісної конкуренції. Це, у свою чергу, надасть можливість органам державної влади України більш повно враховувати особливості конкурентних правовідносин, а суб'єктам господарювання – самостійно контролювати дії конкурентів, використовуючи правові засоби регулювання цих відносин [7, с. 41].

Заслугує на увагу також така ознака недобросовісної конкуренції, як шкідливість. У чому саме полягає шкідливість недобросовісної конкуренції?

По-перше, недобросовісна конкуренція зачіпає цивілізовані ринкові відносини, завдаючи шкоди інтересам добросовісних підприємців. По-друге, акти недобросовісної конкуренції підривають чесну та справедливую господарську практику. Таку шкоду прийнято називати соціально-економічною. Як зазначає Б.Г. Бадмаєв, соціально-економічна шкода – очевидна ознака такого правопорушення, оскільки недобросовісна конкуренція підриває конкурентні відносини і прямо перешкоджає відкритості, прозорості товарних і фінансових ринків [10, с. 120].

Крім шкоди правопорядку у сфері конкуренції, прояви недобросовісної конкуренції також завдають або можуть завдати шкоди суб'єктам господарювання або їх діловій репутації. Така шкода може проявлятися, наприклад, у втратах суб'єкта господарювання від недоотриманих замовлень, від зниження обсягів реалізації продукції, від відволікання клієнтури тощо. У свою чергу, перелічені обставини призводять до зменшення прибутку. За законодавством України, як і більшості зарубіжних країн, для визначення дій як недобросовісної конкуренції наявність фактично завданої шкоди не є обов'язковою (достатньо лише можливості заподіяння такої шкоди). Наявність шкоди повинна доводитися лише у випадку, коли конкурент вимагає відшкодування завданих збитків. У результаті недобросовісної конкуренції шкода також може бути завдана споживачам, які, як вже зазначалося, хоч і не беруть безпосередньої участі у конкуренції, але виступають об'єктом конкурентної боротьби, через який і ведеться конкуренція.

Висновки. Отже, роблячи висновок щодо визначення поняття недобросовісної конкуренції та її ознак, вважаємо, що запроваджене в Україні на законодавчому рівні поняття недобросовісної конкуренції, з одного боку, сприяло утвердженню у правосвідомості суб'єктів господарювання необхідності чесної поведінки у сфері господарювання, а з іншого – наведені та проаналізовані вище ознаки дають підстави вважати, що законодавче визначення поняття «недобросовісна конкуренція» слід уточнити і внести відповідні зміни до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та ГКУ.

Підсумовуючи вищесказане, під недобросовісною конкуренцією слід розуміти дії у конкуренції, що суперечать чинному законодавству, правилам професійної етики, торго-

вим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності і які завдали чи можуть завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, їх діловій репутації та/або споживачам.

Подальшими напрямками наукових досліджень, на нашу думку, слід обрати повноваження та діяльність Антимонопольного комітету України щодо захисту від недобросовісної конкуренції в Україні.

Список використаних джерел

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883р. – Консолідована версія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: за станом на 15.05.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-4: за станом на 27.07.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-3 від 11.01.2001р. – У редакції від 11.08.2013 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 12. – Ст. 64.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України № 236/96 – ВР від 07.06.1996р. – У редакції від 13.01.2009 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 36. – Ст. 164.
6. Про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: Закон України № 689-6 від 18.12. 2008 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2009. – № 15. – Ст. 204.
7. Безух О.В. Захист від недобросовісної конкуренції в системі забезпечення безпеки підприємництва / О.В. Безух // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 7. – С. 40–43.
8. Галянтич М. Захист від недобросовісної конкуренції: теорія та практика / М. Галянтич // Юридичний журнал. – 2012. – № 11. – С. 35–39.
9. Еременко В.И. Пресечение недобросовестной конкуренции в Российской Федерации / В.И. Еременко // Государство и право. – 1998. – № 1. – С. 26.
10. Прохоров А. Що таке несумлінна конкуренція і як з нею боротися / А. Прохоров // Бізнес. – 1997. – № 23. – С. 120.

В статье исследуется вопрос определения недобросовестной конкуренции через установление ее признаков, на основании проведенного анализа дается авторское определение этого понятия.

Ключевые слова: недобросовестная конкуренция, признаки, определение, законодательство Украины.

In the article the question of determination of unfair competition is investigated through establishment of her signs, on the basis of the conducted analysis authorial determination of this concept is given.

Key words: unfair competition, signs, determination, legislation of Ukraine.

Одержано 25.09.2015.